

Hřebčín Kladruby nad Labem

= nejstarší hřebčín v ČR i v Evropě

V evropském a možná že ve světovém měřítku je čtvrtým nejstarším hřebčínem. Byl založen r. 1579 císařem Rudolfem II. v kladrubské oboře. Právě toto místo proslulé chovem koní již za Perlstejnů, k jejichž pardubickému panství obora patřila. A tak po jejím převzetí habsburským císařským dvorem byly využity dobré poznatky dřívějších majitelů z chovu koní v této lokalitě a na jejich základě byl vybudován nový hřebčín. Právě existence již dřívějšího perštýnského chovu Maxmiliána II. v této oboře patrně způsobila nesprávné údaje o založení kladrubského hřebčína, kdy autoři starších hipologických prací jej datují téměř o dvě desetiletí dříve. Výhoda vybraného místa vyplývala z ucelenosti pozemků a jejich ohrazení a dále z dostatku luk a pastvin na vyhovujícím půdním podkladě. Faksimile zakládající listiny tohoto císařského hřebčína je k dispozici k nahlédnutí v hipologickém muzeu ve Slatiňanech.

Úkolem tohoto hřebčína byla produkce španělských koní pro potřebu císařského dvorního ceremoniálu a pro vojenskou potřebu. Tehdy byly ve značném rozsahu zakládány hřebčiny v celé Evropě a chovní koně do nich byli importováni převážně ze Španělska. Požadavky na chov španělských koní vyplývaly ze skutečnosti, že právě tyto koně vyhovovali svým exteriérem přísným etiketním požadavkům dvorských ceremoniálů a rovněž tak svou vynikající výkonností a velkou přizpůsobivostí požadavkům pro bojové účely; jejich tvrdá konstituce patřila rovněž k vlastnostem zvláště prioritní postavení těchto koní mezi ostatními plemeny.

Prioritní postavení kladrubského hřebčína v císařské hierarchii vyplývá i ze skutečnosti, že pro elitní chov španělských koní byly vlastně zřízeny hřebčiny dva. Vedle kladrubského hřebčína byl v r. 1580 vybudován hřebčín v Lipici na Istrijském poloostrově; popud k jeho zřízení dal Karel Štýrský, syn Ferdinanda I. Zatímco lipický hřebčín měl produkovat koně pro jezdeckou potřebu, kladrubskému hřebčínu byla určena odlišná funkce. Byla to produkce karosiérů, tedy koní pro těžké ceremoniální zářeže. Proto byli do Kladrub importováni nejen koně ze Španělska, ale i z Itálie, z kterých některé kmeny měly větší rámec a mohutnost a svým typem tak vyhovovaly chovatelským záměrům, které vyplývaly z chovného cíle hřebčína.

Význam španělských a italských koní v tehdejší době je patrný i z chovného materiálu blízkého kladrubského hřebčína v smrkovické oboře, který vybuďoval Valdštejn. I do něj se dováželi koně španělské provincie, a to koně neapolitánští, mantovičtí, dánští, dále pak koně španělští z Nizozemí (v letech 1516 – 1548 byla část Nizozemí obsazena Španěly). Dále byli to hřebčína soustředění koně holštýnští, irští, těžší koně českého chovu a rovněž tak koně oldenburští. Všechna tato plemena měla však menší nebo větší podíl španělské krve. V určitém rozsahu byli do chovu zařazeni i koně berberští a tehdy proslavení koně turečtí. Po Valdštejnově smrti si císař Ferdinand II. ponechal z jeho majetku jen tento hřebčín, v kterém bylo tehdy 600 koní. Smrkovický hřebčín přičlenil k hřebčínu v Kladrubech. Teprve Marie Terezie smrkovický hřebčín odprodala, avšak koně zůstali v Kladrubech. Jestliže jsme se zmínili o Vladštejnově hřebčíně, tedy proto, že plemenný materiál byl využit v šlechtitelském procesu v základním císařském hřebčíně v Kladrubech. Jinak však byly k chovu španělských koní vybudovány četné další chovy. Z nich byly nejznámější hřebčiny schwarzenberský na Hluboké, coloredo-mansfeldský v Opočně, trautsmandorfský u Litomyšle, kolovratský v Kyšperku atd.

Chov koní v Kladrubech se brzy značně rozvíjel, avšak jen v rozsahu limitovaném válečnými událostmi. A tak v častých válkách byly pak nejednou ničeny chovatelské hodnoty vytvářené v dobách mírového rozkvětu. Zvláště za vlády Karla VI., který sám byl velký hipolog, došlo k chovu v Kladrubech ke značnému kvalitativnímu zlepšení. Ziskem španělské části Nizozemí, milánského vévodství, Mantovy, Sardinie a hlavně neapolského království (mírem v r. 1713) se pro rakouské Habsburky rozšířila možnost získat v nově nabytých zemích ušlechtilé koně španělského původu. Je přirozené, že krev těchto koní byla soustřeďována do císařských chovů, tedy i do kladrubského hřebčína. Vždyť tento hřebčín císař Karel VI. podporoval ze všech nejvíce a právě za jeho vlády dosáhl kladrubský chov největšího rozmachu. Z té doby je k dispozici bohatá obrazová dokumentace o typech koní, a to od vynikajícího malíře koní Wouwermana a neméně slavné malířské rodiny Hamiltonů. Ti všichni pracovali u císařského dvora; jimi vytvořené dílo je nejen umělecky, ale i hipologicky nesmírně cenné.

Za vlády Karla VI. byl kladrubský hřebčín přebudován i stavebně. V roce 1722 byla zahájena přestavba zámku i hřebčína podle plánu F. M. Kaňky ve spolupráci s K. J. Dienzenhoferem a Löfflerem, tedy vesměs podle nejpřednějších architektů tehdejší doby.

V sedmileté válce, v které se Marie Terezie střetla s pruským králem Fridrichem II., byl hřebčín vzhledem ke koncentraci válečných akcí v Polabí z větší části evakuován do Kopčan na Slovensku (třetího hřebčína založeného císařem Karlem VI.) a uherského Enyedu. Ukořistěné koně z Kladrub nechal pruský panovník odeslat do svého nově vybudovaného hřebčína v Trakénách. Při oslavě vítězství nad pruskými vojsky u Kolína (1757) vznikl v kladrubském hřebčíně požár. Shořely nejen stáje, ale i chovatelské dokumentace. Po této katastrofě císařovna hřebčín zrušila.

Teprve neúspěchy chovu v Kopčanech a v Enyedu podnítily císařovnu nad popud jejího syna Josefa II. znovu k vybudování kladrubského hřebčína (1770) a k převedení koní z Kopčan zpět do Kladrub. V r. 1771 se kladrubský hřebčín rozšiřuje o Josefov a v 19. století dochází k dalším přestavbám (Františkov, Padock).

Hřebčín podléhal stálému vývoji, a to až do padesátých let našeho století, kdy byl rozšířen nejdříve o objekt v Kolesách, v kterém jsou ustájeni dostihové koně, a postupně pak o četné sousední zemědělské podniky. Vznikl tak nový plemenářský podnik se širokým výrobním zaměřením, zvláště živočišné výroby. V současné době obhospodaruje 3300 ha zemědělské půdy.

I při těchto rozsáhlých změnách výrobního zaměření podniku zůstal však hřebčín v původním rozsahu. Hříbata jsou odchována v Padocku a dále pak v Selmicích. K hřebčínu patří ještě odchovna v Židovicích a objekt bývalého hřebčína v Nemošicích, kde byl zřízen hřebčín pro chov chladnokrevného koně pro lesní hospodářství.

Hřebčín proslul chovem starokladrubských koní. Jsou to potomci původních španělských a italsko-španělských předků, kteří se v tomto chovu aklimatizovali a ustájili se v typu těžkých karosíerů velkého rámce, ojedinělého majestátního vzhledu, s klabonosým profilem hlavy a s krásným labutím krkem. Typický byl jejich vysoký chod, nezbytný požadavek ceremonálu.

Kladrubský kůň se typově vyvíjel, avšak s ustálenými charakteristickými znaky. Brzy se tak svým typem odlišoval od ostatních koní španělského původu a byl nazýván českým koněm, tedy Eguus Bohemicus. Tak jej např. zachoval ve svých rytinách významný evropský umělec Ridinger.

Kladrubský kůň, dříve u nás označovaný jako kůň starokladrubský, aby tak byla již v názvu zvýrazněna jeho historická hodnota, dostal své jméno podle mateřského hřebčína. Zpočátku byli v hřebčíně chováni koně různých barev, později se však jejich populace rozdělila do dvou chovů. Kladrubští bělouši jsou nadále chováni v Kladrubech, vraníci v hřebčíně ve Slatiňanech.

Řekli jsme již, že chov italsko-španělských koní prodělával v Kladrubech vývoj jako každé dlouhodobě šlechtěné plemeno. Za zakladatele do nynější doby žijící populace ve stádě běloušů se považuje hřebec **Generale**. Narodil se v Kopčanech v r. 1787. Z jeho četných potomků byli v kladrubském chovu zařazeni do plemenitby jako pepiniéři čtyři jeho synové. První narozený v r. 1797 z klisny Bellona byl pojmenován **Generalissimus** a stal se zakladatelem později samostatného kmene. Největší význam ze čtyř synů měl **Generale-Vallona**, který působil v chovu jako **Generale II**. Později při zužování krevní základny vznikala nutnost připravit dcery kmene Generale hřebci kmene Generalissimus a naopak. Když byl ohrožen kmen Generalissimus, byl znovu obnoven synem Generala XXXIII z matky 407 Generalissimus, který byl pojmenován **Generalissimus XXIII**. Přirozeně, že při omezeném rozsahu populace z těchto kmenů vznikly krevní linie.

Je zajímavé, že dva z hřebců narozených v Kladrubech se stali zakladateli známých kmenů lipických. Byli to hřebci **Maestoso**, narozený v Kladrubech v r. 1773 a **Favory**, narozený rovněž v Kladrubech v r. 1779. A tak jako dva lipické kmene založili kladrubští hřebci, byl zakladatelem třetího lipického kmene rovněž italsko-španělský hřebec **Pluto** (nar. r. 1765), který však byl dánského původu. I z této skutečnosti vidíme úzké spojitosti mezi tehdejšími chovy, vyšlechtěnými na podkladě velmi proslavených koní španělských nebo italsko-španělských.

Krevní základna v chovu kladrubského bělouše byla úspěšně rozšířena ve dvacátých letech po 1. světové válce arabským hřebcem **Shagya X**, když dřívější obdobné pokusy s využitím hřebců anglické krve (v druhé polovině 19. století) nebyly úspěšné. Po druhé světové válce byla krevní základna v omezeném rozsahu rozšířena orlovskými klusáky (**Barzaj** a **Legion**) a ve větším rozsahu pak úspěšně lipickými hřebci kmene Favory. V posledních letech byl do stáda kladrubských běloušů importován hřebec **Rudolfo** z Portugalska. Tento luzitánský hřebec je vlastně kůň andaluský (toto plemeno je v Portugalsku uváděno jako plemeno luzitánské). Je však nutné podotknout, že luzitánský kůň je v současné době poněkud hrubší než původní kůň andaluský. Poněvadž koně španělského či portugalského typu mají podstatně menší tělesný rámec, byl do plemenitby zařazen po Rudolfově jen menší počet klisen.

O starokladrubských vranících hovoříme až při popisu hřebčína ve Slatiňanech, kde byla vraná část populace regenerována. I když jde o jedno plemeno, jsou mezi kladrubskými bělouši a vraníky v typu a exteriéru určité rozdíly. Bělouši byli ve srovnání s vraníky ušlechtilejší, s výraznější akcentací podílu orientální krve obsažené v koních starošpanělských, zatímco v chovu vraníků nabýval poněkud na výrazu určitý menší podíl krve okcidentální-norické. Tato krevní příměs velmi vzdálených předků kladrubských vraníků pochází z rozsáhlého chovu v oblasti kláštera Riess. Vliv norické krevní příměsi byl u vraníků patrný hlavně ve válcovitém trupu, často i v kratším, někdy obráceném krku a hlavně ve sráznější, střechovité zádi; rovněž strmost postojů norických koní se u kladrubských vraníků manifestovala výrazněji a připomínala krevní podíl tohoto plemene.

Rovněž v klabonosu byl mezi kladrubskými bělouši a vraníky určitý rozdíl. Bělouši měli klabonos celoprofilový, méně výrazný než vraníci. Naopak vraníci měli klabonos výraznější, u některých jedinců neobvykle velký. Někteří příslušníci linie Sacramoso měli vyjádřený klabonos jen v nosní části. Vraníci měli ve srovnání s bělouši těžší hlavu, bělouši i při protáhlém tvaru hlavy měli ušlechtilejší stavbu lebky, kdy tyto kraniologické rozdíly byly mezi oběma stády zřetelné. Znatelné rozdíly byly i v mechanice pohybu, která byla prostornější u běloušů.

Vysoký, krátký energický chod byl však dříve žádaný tehdejšími ceremoniály. U vraníků byl pak nezbytností při pohřebním ceremoniálu.

I při určitých typových a exteriérových rozdílech mezi oběma stády kladrubští bělouši i vraníci patřili k reprezentativním, ojedinělým karosiérům. Vždyť i v císařských stájích muselo do konce první světové války být vždy k dispozici 18 hřebců běloušů pro světský ceremoniál a 18 hřebců vraníků pro ceremoniál církevní.

Mimo ceremoniální účely byli kladrubští koně oblíbeni v zemědělství, a tak ještě v 19. století působili v zemském chovu větší počty hřebců tohoto plemene. Jejich předností byly totiž konstituční tvrdost, dlouhověkost a vysoká výkonnost s velmi dobrým pracovním charakterem. V dnešní době je chov koní tohoto plemene funkčně přizpůsoben požadavkům současné společnosti. Kladrubští koně se uplatňují také v zářáhovém sportu a jsou žádaní zahraničními zájemci. Vystupují i při různých slavnostech, kterým dodávají svou okázalostí a ojedinělostí skutečný lesk a velikost, a jsou jakousi syntézou fenoménu dřívějších časů, umocněného a přehodnoceného současnou celospolečenskou potřebou. V chovu kladrubského bělouše se po vzniku první republiky vystřídalo do současnosti více plemenů. Hřebci označení hvězdičkou působí v současné době v chovu.

Generale XXXII, G XXXIII, G XXXIV, G XXXV, G XXXVI, G XXXVII, G XXXVIII, G XXXIX, G XL, G XLI, G XLII, G XLIII, G XLIV, G XLV*).

Generalissimus XXII, ☉ XXIII, ☉ XXIV, ☉ XXV, ☉ XXVI, ☉ XXVII, ☉ XXIX*), ☉ XXX*)

Sacramoso XXVII, S XXVIII, S XXIX, S XXX, S XXXI, S XXXIII, S XXXV, S XXXVII, S XL*).

Favory , Fa IV, Fa VI, Fa IX, Fa XI*)

Legion, Barzoi, Mikrob, Rudolfo I*).

Když začal do evropských zemí v 19. století stále výrazněji pronikat chov anglických koní, začalo se postupně měnit i poslání kladrubského hřebčína. A tak tehdy módních anglických koní nabýval v tomto hřebčíně na stále větším rozsahu. Kromě anglického polokrevníka byl zřízen i chov anglického plnokrevníka; i přes dosažené úspěchy byl však v r. 1877 z finančních důvodů zrušen. Chov anglonormanů byl vybudován v hřebčíně v r. 1867, avšak výsledky neodpovídaly stanoveným požadavkům, a proto byl tedy i tento chov zrušen a nahrazen chovem koní clevelandských. Avšak ani tento chov neměl výsledky na očekávané úrovni, a proto byl v r. 1918 zrušen; clevelandské klisny byly převedeny do polokrevního stáda. Chov anglického polokrevníka kontinentální provenience nabyval v nově vytvořeném stádě na významu a stal se hlavní náplní hřebčína. Pro produkci hřebců byl nezbytný elitní chov, a proto byla krevní výstavbě tohoto chovného stáda v Kladrubech věnována mimořádná pozornost. Kromě clevelandských klisen tvořilo stádo dalších 45 polokrevných klisen z Piberu a Radovce, získaných jako součást likvidační podstaty rakousko-uherských hřebčínů. Toto nově vytvořené stádo bylo sestaveno z kmenů Furioso, Przedswit, Gidran a částečně i Nonius.

Z prvních polokrevných hřebců, kteří působili v tomto chovném stádě, byli **Furioso** (bez čísla) z mezöhegyeského hřebčína a **Przedswit VII** (v Kladrubech jako **Przedswit-K**) a dále pak arabský **Shagya X-R** (**Shagya-K** bez čísla). Shagya byl velmi úspěšně využit i ke krevnímu osvěžení v chovu kladrubského bělouše při rozšiřování jeho krevní základny.

Anglický polokrevník radovecké (chovaný často na podkladě orientálním) i piberské (chovaný na podkladě anglonormanském) provenience byl však jen středního rámce a svou menší mohutností nevyhovoval požadavkům na hřebce pro zemský chov. Furioso chovaný v hřebčíně Mezöhegyes byl spojen s kmenem North-Star. Tamní Furioso byl hrubší a poněkud mohutnější než v Radovci. Pro střední rámec a nedostatečnou mohutnost produkovaných hřebců v tomto stádě bylo v r. 1924 importováno 34 oldenburských klisen. Mohutnost potomstva, která měla být zábranou k rozšiřování chladnokrevného chovu, však nesplnila očekávání, což vzhledem k našim kontinentálním podmínkám logické. Přesto však oldenburští plemenci domácí kladrubskou populaci a hlavně však zemský chov částečně zmohutnili. Hlavní negativní dopad této formy plemenitby byl však ve výrazně snížené konstituci potomstva, zvláště konstituce kopyt. Následné období (1928 – 1930) bylo charakterizováno importem hannoverské krve. Výsledky byly již podstatně příznivější než při využití oldenburských koní, avšak ani tentokrát se nenaplnoval šlechtitelský program v intencích stanoveného chovného cíle. Na základě těchto poznatků měla být zvýšená mohutnost dosažena výběrem.

Polokrevné stádo bylo rozděleno na hnědé a ryzé. Tato diferenciace podle barev vycházela však z kvality plemenů a jejich zbarvení, resp. zbarvení jejich potomstva. V ryzém stádě, které bylo dříve konsolidovanější, působili velmi dobří plemeni kmenů Przedswit a Gidran. Zvláště klisny – przedswitky, které měly větší krevní podíl plnokrevníka, vynikaly souladností. Vynikajícími výsledků dosáhl ve výstavbě struktury stáda zvláště **Przedswit** bez čísla. Při pozdějším snižování kvality plemenů v tomto ryzém stádě se jeho kvalita snižovala. Na významu však nabývalo stádo hnědé, které se po počáteční typové a tvarové nejednotnosti po přechodném zmohutňování oldenburskými a potom hannoverskými hřebci sjednotilo a stalo se rozhodující složkou populace anglického polokrevníka chovaného v kladrubském hřebčíně; byli to zvláště plemenci **Furioso VII** a **Przedswit I**.

Rakouští Furiosové byli u nás chováni ve dvou krevních liniích, a to F XVIII (resp. F XIII) a F IX (resp. F XI). Zatímco příslušníci linie F XIII, která byla silně zastoupena v moravském chovu, byli poněkud hrubší, příslušníci linie F XI vynikali ušlechtilostí.

Pro doplnění uvedeme ještě plemeníky působící do padesátých let v tomto polokrevném stádě, patřícím k našim třem nejrozšířenějším kmenům:

Furioso: F (bez čísla), F I, F II, F III, F IV, F V, F VI, F VII, F VIII, F IX, F X, F XI, F XIV, F XV, F XVII, F XVIII, F XIX, F XX, F XXI, F XXII, F XXIII, F XXIV, F XXV, F XXVI, F XXVII.

Przedswit: P (bez čísla), P I, P II, P III, P IV, P V, P VI, P VII, P IX.

Gidran: Gidran K, G I, G II, G III, G IV, G V, G VI, G VII, G VIII, G IX, G X, G XI.

V poválečných letech byl vzhledem k měnícím se podmínkám v našem zemědělství učiněn nový pokus o zmohutnění této polokrevné hřebčínské populace. K realizaci tohoto záměru byla v kladrubském chovu využita krev českého teplokrevníka (oldenburské provenience), což se neobešlo bez negativních dopadů v této tehdy prochované populaci. V nastávající etapě byl do chovu šťastně zařazen hannoverský plemník **Alarm**, který na stádo dobře navázal; dominantně se prosadil a stádo typově i tvarově homogenizoval. Nepatrné nedostatky u potomstva (např. temperament) byly pak již otázkou dalšího šlechtění.

Dále se ještě zmíníme o dvou plemenících importovaných ze zahraničí. Prvním byl hannoverský hřebec **Diktant**, který byl bohužel v kladrubském chovu málo využit. Jeho krev je zachraňována jeho syny a jejich následnými potomky. V současné době působí v chovu druhý import, a to anglonormanský hřebec **Mykonos** z Francie. Potomstvo tohoto plemníka není dosud vyhodnoceno.

Diferenciace stáda na ryzí a hnědé ztratila na významu a chovné stádo je hodnoceno jako celek. Nyní se již nenazývá stádo anglického polokrevníka, ale stádo českého teplokrevníka.

Kromě plemeníků, kteří působili ve třech polokrevných kmenech do poloviny 50. let, které jsme uvedli vpředu, byli v kladrubském chovu českého teplokrevníka (tedy dříve anglického polokrevníka) využiti i další hřebci. Z nich uvádíme jen zástupce dřívějších kmenů nebo linií, které byly chovatelsky využity ve větším rozsahu.

Furioso XXIX, F XXX, F XXXIV, F XXXVIII, F XXXIX, F XLV, F XLVIII.

Przedswit X, P XIII, P XVI.

Gidran XIII, G XIV.

Shagya I, Sh II, Sh V, Sh VI, Sh XI.

Nonius XIII, N XXI, N XXX, N XXXIII, N XXXIX, N II.

Dahoman III, D IV, D V.

North Star, NS I, NS III, NS IV, NS VI, NS VII.

Alarm, A II, A V.

Ve stádě českého teplokrevníka a ve speciálním stádě působí v současné době hřebci **Przedswit XVI**, **Diktant III**, **Mykonos**, **Grantast** a **Veronal**.

Samostatné menší chovné stádo tvoří klisny tzv. speciálního stáda, jehož cílem je produkce dostihových koní pro steeplechase. V tomto stádě jsou zařazeny klisny, které jsou výše v krvi. Jako plemník působí ve stádě hřebec anglického plnokrevníka.

Šlechtění jak kladrubského koně, tak koní českého teplokrevníka i speciálního stáda je novelizováno v šlechtitelských programech. Jak kladrubské chovné stádo českého teplokrevníka, tak stádo netolické či albertovské tvoří jednu populaci českého teplokrevníka, s jednotnými standarty tělesných tvarů a užitkových vlastností. Dosud jsou mezi těmito chovy větší rozdíly. I po určité homogenizaci lze předpokládat, že tyto tři šlechtitelské chovy budou mezi sebou charakterizovány určitými specifickými znaky.

S kladrubským hřebčínem jsou neodlučitelně spjaty jezdecké dny. Jsou pořádány vždy ve dvouletých obdobích. Chovatelská prohlídka pro širokou veřejnost v prostorách hřebčína a následný program na kolbišti jsou vždy cílem velkého počtu návštěvníků. Z programových čísel jsou vrcholnými předvedení stáda hřibat vedených čikoši na koních, uherská pošta a hlavně pak různé typy zápřeží.

Kladrubský hřebčín je přirozeně známý i ve sportovním ježdění a v záprahovém sportu a v posledních letech i úspěchy ve Velké pardubické steeplechase.